

5. Толочко Д. Самовизначення етнічних спільнот у сучасній Україні [Електронний ресурс] / Денис Толочко. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2014_3_8
6. Цебенко О. Форми вияву сепаратизму: теоретико-методологічний аспект / О. Цебенко // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2014. – №26. – С. 44-51.
7. Цифра Ю. Європейські регіональні проекти. Самовизначення націй і майбутнє ЄС / Ю. Цифра // Віче. – 2013. – № 15(348). – С. 5-8.
8. Gordon D. Secession, State, and Liberty [Електронний ресурс] / D. Gordon. – Режим доступу: <https://mises.org/library/secession-state-and-liberty>
9. Gunther R. Species of political parties: A new typology / R. Gunther, L. Diamond // Party politics. – L. etc., 2003. – Vol. 9. – № 2. – P. 167-199.
10. Gurr T. Ethnic Conflicts in World Politics / T. Gurr, B. Harff. – Boulder : Westview Press, 2004. – 237 p.

Participation of national minorities in contemporary political life. Characterized ethnoparty of conflict potential in European countries. The reasons that aggravate inter-ethnic relations, promote confrontation separatist ethnic minorities and strengthening of disintegration processes in the country.

Key words: minority ethno-political party, self separatism, secession, irredentism.

Отримано: 2.06.2016

УДК 364.02:340.111.5

О. А. Корнієвський

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Акцентовано увагу на тому, що гармонійне співіснування правового та соціального начал сучасної демократичної державності є головною умовою життєздатності державного устрою. Важливим чинником утвердження соціально-правової державності визначено стимулювання участі організацій громадського суспільства в соціально-економічних процесах, наданні ними соціальних та інших суспільно значущих послуг.

Ключові слова: соціально-правова держава, соціальна справедливість, верховенство права, організації громадянського суспільства, соціальні послуги.

Формування соціально-правової держави є необхідним етапом еволюції сучасної демократії. Доповнення загально-го демократичного базису потужною соціальною складовою

дозволяє пом'якшити об'єктивні суспільні протиріччя, які принципово не можна вирішити на основі лише верховенства права. Адже формальна рівність громадян перед законом, до дотримання якої зветься практична реалізація ідеї правової держави, не лише не усуває, а й, навпаки, часто легалізує та унаочнює природну, майнову та статусну нерівність людей. Отже, логіку побудови статті визначає наступна концептуальна теза: соціальна держава і правова держава являють собою єдине ціле в тому розумінні, що перша є однією із сторін другої, яка поєднує у своїй діяльності принципи вільної економічної діяльності та соціальної справедливості, забезпечує захищеність життєво важливих інтересів людини і суспільства.

Метою статті є обґрунтування значущості концепту соціально-правової держави, ідеологем теорій соціальної та правової держави як доктринально-концептуальної основи управління суспільним розвитком та процесами державотворення, які мають орієнтуватися на запити та потреби громадянського суспільства, здійснюватися за активної участі організованої громадськості, соціально-орієнтованих об'єднань (асоціацій) громадян. Крім того, саме потребами подолання розколу суспільства на «слабких» (малозабезпечених) та «сильних» (заможних), додаткового обмеження свавілля останніх, наближення до фактичної рівності та справедливості й зумовлюється пошук шляхів гуманізації правової держави, надання їй соціальної спрямованості.

Особливості становлення соціально-правової держави визначаються кінцевою метою цього процесу – здійсненню ненасильницького, правового перерозподілу матеріальних благ (насамперед, за допомогою системи податків та пільг) для забезпечення права суспільства на гідний рівень життя як базової передумови реалізації інших невід'ємних прав людини. Належне місце в системі цілей та нормативній базі державного розвитку посідають соціально-економічні та гуманітарно-культурні права, що зобов'язує владу вживати заходів із усебічного забезпечення цих прав, послідовно регулювати стихію «вільного ринку» на основі принципів права. Саме завдяки цьому захист прав людини розкривається як засадничий принцип соціально-правової держави та як її головна цінність і здобуток. Слідування цьому принципіві на практиці стає можливим завдяки здійсненню низки стратегічних заходів державної політики в соціально-економічній сфері: скорочення розриву між багатими та бідними верствами населення; проведення ефективної політики зайнятості, мінімізації

безробіття; забезпечення державної соціальної підтримки та адаптації малозабезпечених і неконкурентних (так званих «слабких») суспільних груп; запровадження якісних і загально-доступних систем освіти, охорони здоров'я, інших соціальних послуг; викоринення соціальних передумов злочинності.

Загалом, становлення соціально-правової держави є тривалим, надзвичайно складним й суперечливим процесом. Втримати його перебіг в оптимальних межах, не утискаючи свободи одних та не знімаючи відповідальності за свою долю з інших, допомагають вже сформовані й давно застосовувані у життєдіяльності сучасних демократій політичні засади правової державності, до числа яких, окрім власне верховенства права, зазвичай відносять демократичну систему влади (що передбачає забезпечення її відкритості, прозорості та підконтрольності суспільству), подолання бюрократизму і корупції, налагодження дієвої державно-громадської комунікації, створення умов для розвитку громадянського суспільства, забезпечення належного рівня професіоналізму та компетентності учасників політичного процесу тощо.

Перебуваючи в ролі арбітра, уникаючи надмірного прямого втручання у внутрішні справи численних суб'єктів економічного життя, правова держава західного зразка при вирішенні стратегічних питань державотворення та суспільного розвитку закріпила за собою здійснення соціальної функції, фунування і регулювання і зміцнення законності та правопорядку. Тобто, йдеться про такі напрями державної діяльності, за допомогою яких відкриваються можливості для розгортання творчого потенціалу суспільства через подолання відчуженості більшості громадян від власності, ділової та політичної активності тощо.

Сприяючи розвитку ринкових відносин, сучасна демократична держава водночас бере на себе обов'язок соціального захисту громадян, що отримує своє втілення у системі заходів, покликаних забезпечити гідний рівень життя кожній людині. Це здійснюється, зокрема, за рахунок перерозподілу доходів між різними суспільними прошарками шляхом запровадження раціональної системи податків, бюджетного фінансування соціальних програм боротьби з бідністю, професійної перепідготовки, пільгового житлового кредитування та інших.

Місією правової держави в умовах панування ринкових відносин в економіці стає забезпечення соціальної справедливості, рівноправності (починаючи від рівних стартових можливостей незалежно від приналежності людини до тієї чи іншої суспільної групи), моральності у відносинах між людьми. Ці принципи

можуть бути реалізовані не лише шляхом розширення державних соціальних програм, а й через заохочення добродійної діяльності, здійснення цілеспрямованого впливу на процес ціноутворення тощо. Важливими заходами нового соціального курсу в державній політиці слід вважати реформу оплати праці через підвищення її ціни та вартості, формування високих життєвих стандартів населення країни, передусім основних платників податків – працівників-власників, від добробуту яких найбільше залежить загальний добробут суспільства.

При вирішенні основних завдань забезпечення свого розвитку соціально-правова держава переходить від безкомпромісності та протиборств до знаходження порозуміння, злагоди і рівноваги. Формується політична структура, що забезпечує подальше поєднання та інтеграцію правового (ліберального) та соціального (комунального) начал сучасної демократичної державності. Їхнє гармонійне співіснування виявляється, зокрема, у чергуванні біля керма влади політичних партій, відповідно, ліберальної та соціал-демократичної орієнтації. За поширення ліберальних ідеологем держава у своїй політиці зосереджується на розвиткові приватної ініціативи, захисті підприємництва, ринку, конкуренції, реструктуруванні нерентабельних галузей і приватизації збиткових виробництв, що сприяє накопиченню матеріальних ресурсів, зростанню ефективності економіки.

Згодом, на хвилі суспільного невдоволення соціальною політикою ліберальних урядів, до влади приходять представники соціал-демократичного табору. Вони акцентують соціально-захисну роль держави, забезпечують допустимий для того чи іншого суспільства рівень державного втручання в економічні процеси з метою перерозподілу благ на користь менш можливих верств, додержання належних соціальних стандартів. Коли такий соціально-орієнтований курс починає відчутно загрожувати економічному розвитку й зростанню, на чолі держави найчастіше знову стають ліберали. Цикл повторюється. Таким чином у межах ліберально-соціалістичного (соціально-правового) континууму регулюється баланс обох його формотворчих векторів. Ця дещо спрощена і схематизована картина тим не менше добре розкриває той загальний алгоритм, завдяки якому провідним демократіям сучасності вдається зберігати стабільність і відтворюваність своїх політичних інститутів та соціально-економічних характеристик. Вироблення такого хвилеподібного алгоритму, який так чи інакше адаптує суспільство до об'єктивних умов дійсності, нейтралізує його конфліктний потенціал, є головною політичною умовою становлення життєздатного соціально-правового устрою.

Поряд із цим формується новий соціально-психологічний клімат, що виявляється у свободі економічної діяльності, готовності оберігати цінності демократії, права людини і громадянина, почутті перспективи та впевненості у завтрашньому дні, повазі до національної держави. Все це також обумовлює здатність населення до самоідентифікації та політичної системності, що, своєю чергою, обумовлює готовність громадян творити структури громадянського суспільства задля надання йому належної самодостатності, а також їх здатність визначати місце і роль держави в системі його цінностей та інститутів.

Слід відзначити, що сучасний соціально-правовий устрій є продуктом конструктивної взаємодії демократичної правової держави та громадянського суспільства. Адже для успішного вирішення основних завдань із забезпечення реалізації базових прав і свобод людини і громадянина соціально-правова держава, крім потужної економічної основи, має володіти значним ресурсом громадянської підтримки. У цьому контексті одним із найважливіших завдань в ході розбудови соціально-правової державності є сприяння формуванню середнього класу власників, що встановлюють своїм легальним вільним волевиявленням рівноправні суспільні відносини, успішно здійснюють нагромадження матеріальних і духовних благ, соціального капіталу загалом.

Водночас, важливим є й те, що функція гармонізації суспільних відносин поступово знімається з держави як такої й частково переходить до сфери компетенції громадських інститутів. У цьому контексті процес становлення соціально-правової держави невіддільний від розвитку громадянського суспільства. Формування реального громадянського суспільства є одночасно передумовою та засобом соціалізації ліберально-демократичної державної традиції. Соціально-правова держава сприяє зміцненню інститутів громадянського суспільства, які, своєю чергою, становлять надійну запоруку незворотності демократичних перетворень та соціально-гуманістичних здобутків. Зріле громадянське суспільство краще сприймає ідеї співчуття, добродійності, необхідності турботи про соціально незахищених людей.

Формування соціально-правової державності також означатиме налагодження рівноправних, партнерських відносин між суспільством і державою. За такої ситуації в центрі державної політики перебуватиме людина з її багатоманітними життєвими потребами та інтересами, її соціальне самопочуття та соціальний комфорт. Отже, соціальний захист людини у найширшому плані являє собою першочерговий об'єкт

впливу сучасної демократичної держави. Відтак, одне з її наріжних завдань полягає у створенні умов для забезпечення гідного існування та вільного гармонійного розвитку особистості, її доступу до цінностей культури, гарантуванні прав особистої безпеки. Саме необхідністю повноцінної реалізації цього призначення диктується державна підтримка слабозахисених у соціальному плані груп населення, захист сім'ї, охорона праці. Причому, якщо здійснення правоохоронних функцій залишається переважно прерогативою держави, то надання соціальних послуг за втрати соціальної суб'єктності держави все більше покладається на інститути громадянського суспільства.

Вищий етап розвитку соціальної складової правової державності пов'язаний зі створенням у державній системі та в структурі громадянського суспільства таких механізмів соціальної адаптації населення, котрі не тільки не залежали б від урядового соціального курсу, але й самі могли б визначати вибір такого курсу. Іншими словами, йдеться про створення соціальної інфраструктури суспільства, що повсякчас, по зміні уряду, забезпечувала б незворотний характер соціальної спрямованості державної політики, додатково утверджуючи принцип соціальності держави. Формування такої саморегульованої моделі передбачає створення сталої державно-політичної, організаційно-управлінської, законодавчої основ соціальної діяльності, здійснення структурної реформи всієї економічної та політичної системи, основою якої став би соціальний консенсус усього спектру політичних сил.

Досягненню такого результату може сприяти подальша якісна трансформація шляхів формування соціально-правової держави, що диктується суспільною дійсністю початку ХХІ століття. В умовах зміни характеру власності та виробничих відносин радикально змінюється й саме соціальне підґрунтя демократичного суспільного устрою за доби глобалізації. Його економічною основою стає власність на інформацію, з якою працівник з'єднується без посередництва власника виробництва. Зміна характеру власності спричиняє зміну всієї системи побудованих навколо неї правових, економічних і політичних відносин. Капітал і ринок, таким чином, усе більше соціалізуються під впливом об'єктивних технологічних процесів, без додаткового стимулювання з боку держави. Водночас, серйозним викликом сьогодення для соціально-правової державності є зміна структури зайнятості. Адже, у суспільстві різко збільшується частка власників інформації, зайнятих у сфері новітніх технологій. Саме вони у розвинених країнах су-

частності становлять основу середнього класу – опори класичної соціально-правової державності.

Ще одним несприятливим чинником є поширення нестандартних (тимчасових, прихованих) форм трудових відносин та їхня загальна дерегуляція, що особливо характерно як для некваліфікованої праці, так й для творчої, інтелектуальної діяльності. Скорочення сфери соціальної захищеності, пов'язаної із постійною зайнятістю, веде до падіння добробуту значних груп населення навіть у найбільш заможних країнах, маргіналізації суспільства, звуження реального обсягу прав і свобод, що ними можуть користуватися громадяни, та, відповідно, до появи маси людей, яким «нема чого втрачати», до зростання екстремістських настроїв.

Важливим напрямом розвитку соціально-правової держави за сучасної доби є адаптація перевірених часом демократичних механізмів до нової дійсності: політична конкуренція, система стримувань та противаг в структурі влади, створення усіх необхідних умов для розвитку громадянського суспільства та державно-громадської комунікації, що має сприяти додержанню соціальної справедливості за збереження демократичного характеру суспільних відносин.

Дієвими чинниками об'єктивації соціального ідеалу та інтенсифікації цього процесу слід вважати посилення соціальної складової державної політики; налагодження конструктивного діалогу між владою та організаціями громадянського суспільства; обмеження втручання держави у діяльність економічних суб'єктів, громадян, громадських організацій та інших інститутів громадянського суспільства; унеможливлення одержавлення громадського самоврядування; забезпечення прозорості й відкритості в діяльності органів влади та прийнятті політичних рішень.

Особливості становлення соціально-правової державності в Україні визначаються як указаними вище світовими тенденціями, так і специфікою трансформаційних процесів в українському суспільстві як суспільства транзитивного типу.

Чільне місце питанням творення соціальної держави, розроблення та реалізації соціальної політики відведено у щорічних посланнях Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України». Зокрема, у контексті вирішення завдання забезпечення соціального миру гострота питання здійснення в Україні однієї з головних функцій соціально-правової держави – соціального забезпечення та соціальної підтримки знайшла своє помітне відображення у Щорічному Посланні Президента України до

Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». Найпершими завданнями на шляху формування соціально-економічних підвалин для утвердження в Україні європейських стандартів якості життя у цьому документі вказується на виконання державою своїх конституційних соціальних зобов'язань за одночасного формування соціальної відповідальності громадян за своє сьогодення і майбутнє. Важливим кроком на цьому шляху має стати реалізація Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 26 лютого 2016 р., й саме у контексті стимулювання конструктивної взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та організацій громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України, соціально значущої діяльності громадських об'єднань, розширення їхніх можливостей у наданні соціальних та інших суспільно значущих послуг [1; 2]. Водночас, Україна поки що знаходиться на початковому етапі побудови соціально-правової держави, яка, за висловом представників економічної школи маржиналізму (від франц. *marginal* – «граничний»), «має поєднувати рівність і свободу, демократію і безпеку, високі моральні чесноти та індивідуалізм з розумним втручанням держави в економічну та соціальну сферу» [Цит. за: 3, с. 218].

Слід також зазначити, що аналізуючи інституційно-правові аспекти державно-громадської взаємодії після Революції Гідності автор статті прийшов до висновку, що держава та її управлінські структури України демонструють ознаки неготовності до ефективного функціонування в нових умовах, врахування у своїй діяльності нагальних інтересів і потреб громадян, ведення дієвого суспільного діалогу, подолання кулуарності й закритості прийняття політичних рішень тощо. Громадська самоорганізація та масовий патріотизм далеко не завжди сприймаються владою як найважливіший ресурс державотворення. Окрім того, саме брак політичної волі, реальних результатів на шляху проведення реформ, намагання владних чинників уникнути звітності та відповідальності перед суспільством загрожують втратою зв'язку між владою та її конституційним джерелом – Народом. За наявних обставин це може спричинити цілу низку небезпечних політико-правових колізій. Адже українське громадянське суспільство, яке в умовах зовнішньої агресії чітко артикулювало свої вимоги й усвідомило свою силу, дедалі більше дистанціюватиметься від неефективної держави та управлінців-корупціонерів [4].

Отже, дослідження взаємообумовленого зв'язку між різновидом громадянського суспільства та певною моделлю соціально-правового устрою країни підсилює, *по-перше*, висновок політичної науки про те, що слабкість і нерозвиненість його основних структур обумовлює існування імітаційної, безвідповідальної демократії; *по-друге*, показово свідчить, що лише високий рівень розвитку громадянського суспільства може належним чином забезпечити демократичність влади, є необхідною умовою функціонування соціально-правової держави та демократичного державного управління, що ключовим фактором його ефективності є активне залучення громадянського сектору до процесу вироблення державно-управлінських рішень, подолання партійно-політичної корупції, унеможливлення набуття владою станово-корпоративних ознак. Українське суспільство повинно позбутися конституційно-правових колізій, за яких вищий представницький орган законодавчої влади держави по суті перетворився в інструмент самозбереження правлячої вже понад 25 років адміністративно-економічної групи, що ставить під загрозу демократичний характер Української держави та досягнення нею європейського рівня соціально-економічних стандартів життя. Посиленню впливу громадянського суспільства на процеси організації влади, вироблення державної політики має послугувати проведення прискипливого моніторингу та неупередженої оцінки реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки; удосконалення інституту соціальної відповідальності суб'єктів публічної політики та економічної діяльності за наслідки своєї роботи; впровадження європейської системи управління якістю, що визначає систему адміністративних послуг, які надає орган державної влади, та інституту народної законодавчої ініціативи, який би спільно з інститутами публічної влади забезпечував би періодичне переформування влади та оновлення правлячого класу та у контексті утвердження відповідальної перед людиною й підзвітної перед суспільством соціально-орієнтованої та правової Української держави, що базується на цінностях та ідеологемах громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки: затверджено Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/682016-19805>

2. Корнієвський О. Громадські об'єднання у системі національної безпеки держави : монографія / О.А. Корнієвський. – К. : Альтерпрес, 2010. – 396 с.
3. Пасько Я. Соціальна держава і громадянське суспільство: співпраця versus протистояння : монографія / Ярослав Ігорович Пасько. – К. : ПАРАПАН, 2008. – 272 с.
4. Корнієвський О. Інституційно-правові аспекти державно-громадської взаємодії в Україні у «постреволюційний» період / Олександр Анатолійович Корнієвський // Україна XXI століття: тенденції та перспективи розвитку : матеріали XVI Всеукр. наук.-практ. конф. – К. : Вид-во Європейського університету, 2015. – С. 13-17.

The attention is focused on the fact that the harmonious coexistence of law and social origins of modern democratic statehood is the main condition for sustainability of state form of government. Stimulating the civil society organizations' participation in social and economic processes, providing them social and other socially meaningful services are defined as an important factor in establishing social and law-governed statehood.

Keywords: social and law-governed state, social justice, rule of law, civil society organizations, social services.

Отримано: 23.05.2016

УДК 323.283(477)

В. Ю. Маркітантов

ПОЛІТИЧНИЙ ТЕРОРИЗМ: ХАРАКТЕР І ПРОЯВИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У статті аналізується політичний тероризм як одна із найбільших загроз для безпеки сучасного світу. Розглянуто особливості політичного тероризму. Здійснено аналіз передумов та проявів тероризму в сучасній Україні. Визначено та простежено зміни у характері терористичної діяльності на території України.

Ключові слова: терор, тероризм, політичний тероризм, Україна.

Тероризм є давно відомим видом злочинної діяльності. З часом змінювалися лише способи, засоби та знаряддя вчинення терористичних актів, але зміст їх форм і методів завжди залишався незмінним. Наприкінці ХХ століття людство опинилося перед фактом поширення тероризму у світовому масштабі й сьогодні загроза тероризму залишається однією з найбільших небезпек для політичного життя значної частини світу. Ця небезпека останнім часом лише посилюється, оскільки політич-